

NELSONOVA SENKA

BARI ANSVORT

Preveo
Nenad Dropulić
■ Laguna ■

Naslov originala

Barry Unsworth
LOSING NELSON

Copyright © Barry Unsworth, 1999
Translation Copyright © 2007 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ejri, uz svu moju ljubav

1

Tog jutra obuzeo me je gadan strah. Ne bih ni izlazio iz kuće na tako značajan dan da me čovek iz Seldona nije pozvao i obavestio kako su dobili nešto što bi me moglo zanimati. Ovalni tanjir od prozirnog belog porcelana, vijugavih ivica, sa strane lako savijen, sa središnjim medaljonom oko njegovog profila u tamnoplavoj boji. Istom bojom izveden je lako izlizani kurziv duž gornje ivice medaljona: *Heroj s Nila*. Upotrebili su profil koji je De Vere izradio za *Vedžvud* u leto 1798. Ništa naročito. Ali, naravno, rekao sam da ću kupiti. Ima njegovu sliku. Tome izuzetno retko mogu da odolim.

Vraćao sam se kući, nazad u Belsajz park, noseći tanjir. Dan je bio hladan i vlažan, a nebo tamno od oblaka. Ipak, odlučio sam da, vežbe radi, otpešaćim sve do Najtsbridža. Imao sam vremena – ili sam bar tako mislio. Dok sam prelazio Ulicu Pont, počela je kiša, ne jaka. Stanica podzemne bila je prepuna, a još sveta se naguralo dok sam čekao voz. Vladala je tišina, tišina čekanja – ljudi su se ravnodušno mirili s čekanjem. Osetio sam prve ubode panike. Onda se preko razglasa začuo azijatski glas: vozovi kasne zbog bezbednosnih provera na stanici *Gloster roud*.

Bilo je trinaest minuta do podneva. Zamislite samo kako mi je bilo. Datum je bio 14. februar, dvestota godišnjica bitke

kod Rta svetog Vinsenta, njegovog prvog velikog neposluha, godišnjica dana kada je Horacio postao anđeo. Na ovaj dan, u 12.50 – za nešto više od sata – njegov brod *Kapetan* krenuo je u borbu izbliza. A evo mene usred ovog nemog stada, znojim se uprkos hladnoći, dobra tri kilometra daleko od svog stola i svojih maketa – brodovi čak nisu ni postavljeni. Izuzetno je važno sve obaviti na vreme, u tome je čitav smisao; kako inače da mi život teče uporedo s njegovim? Dok mi je otac bio živ – umro je aprila prošle godine – vodio sam ovu bitku gde god sam mogao: na krevetu, na podu, jednog ledenog dana u šupi iza kuće. Nikad nismo zakasnili, svake godine pokretali smo bojnu liniju tačno u deset do jedan. Sada je podrum samo moj. Misao da ću možda zakasniti bila je nepodnošljiva, izazvala mi je mučninu.

Nije bilo vremena za gubljenje. Istrčao sam gore na ulicu zajedno s ostalima koji su odlučili isto. Već mi je bilo osetno loše, otežano sam disao, krv mi je jurnula u glavu i zamračila mi vid, osećao sam se teskobno. Kiša je i dalje padala, a nije bilo slobodnih taksija u blizini stanice, ni oko *Harodsa*. Morao sam da otpešačim do Hajd park kornera i tamo našao taksi čistom srećom – prethodna mušterija je upravo izlazila.

Rekao sam vozaču adresu, zavalio se i usredsredio se na to da mi lice ostane pribrano, a disanje nečujno. Uvek se lakše izborim s napadom panike kada zažmurim, ali sada sam sačekao puna dva minuta, prema časovniku, pre no što sam sebi dozvolio taj luksuz. Vreme je ključ kontrole, a kontrola je ključ prikriivanja. Taksisti bi, ako pogleda u ogledalo, bilo čudno što mu je putnik tako brzo zadremao. Moj otac je bio majstor prikriivanja, toliko vešt da niko ne zna kad je tačno umro, niko nije uočio tačan trenutak.

Stigli smo dvanaest minuta ranije. Još sam bio pomalo zadihan dok sam silazio niz podrumske stepenice. Nisam dozvolio sebi da razmislim na koju ću policu ili u koji plakar staviti svoj novi tanjir. Takva odluka iziskivala bi raznovrsna premeštanja i

lako bi mi oduzela čitavo popodne, a poslednjih meseci postajao sam sve sporiji. Tanjir sam, još umotan u vlažni papir, jednostavno spustio na pod, a onda sam otišao pravo u ratnu sobu i počeo da raspoređujem brodove – prvo španske, u dve rasute grupe, devet u prednji red, osamnaest u zadnji. U drugoj grupi je zapovednik flote, De Kordoba, na velikom admiralskom brodu *Pre-sveto trojstvo* – četiri palube, sto trideset šest topova, najmoćniji drveni bojni brod ikada sagrađen. Jedna od prvih maketa koje sam napravio, s četrnaest godina, kod kuće za vreme letnjeg raspusta. Brod u mojim rukama sada nije mirisao ni na šta, ali se i dalje činilo da nosi oštre alkoholne mirise stvaranja – lepak, boja, sveža šuška. I šupa je mirisala, na prašinu, topli krezol i smrdljivi korov koji je spolja obrastao daske. Samoća pojačava mirise, i kasnije se bolje pamte, kao što zna svaki usamljenik. Kao i zvuci. Ali ja nisam usamljen. Imam njega.

Engleskom flotom zapovedao je admiral ser Džon Džervis, na brodu *Pobeda*, na kom je Horacio poginuo kod Trafalgara osam godina kasnije – osam godina, osam meseci i jednu sedmicu kasnije. Za razliku od razbacanih Španaca, naši brodovi plove u besprekornoj zbijenoj liniji, petnaest brodova u savršenoj bojnoj formaciji približava se s juga pod pravim uglom, hrli ka smrtonosnoj rupi usred neprijateljske flote, šezdeset centimetara širokoj na mom stolu, u stvarnosti širokoj preko trinaest kilometara.

Pogled na brodove raspoređene za bitku, na podignute kapke i isturene topovske cevi sasvim mi je povratio spokoj. Podignutih jedara, sa zastavama, šarenim signalnim zastavicama, obojenim pramcima, sa zlatnim i skerletnim pramčanim ukrasima, brodovi su bili divan prizor. S koliko samo brige i odanosti obasipam ove makete, ove šalupe, fregate i linijske brodove, kako se samo ponosim njima. Dok mi je otac bio živ, čuvao sam ih u svojoj sobi u kartonskim kutijama, zajedno sa svim stvarima vezanim za Nelsona koje sam prikupio tokom godina. Soba mi je bila puna kutija, vrata su mogla da se otvore samo dopola, a

ulazilo se porebarke. Sada moji brodovi mogu da manevrišu po čitavoj površini bilijarskog stola, središnjeg komada nameštaja u celom podrumu. Pre nego što je otišao, moj brat Monti i ja smo ponekad igrali bilijar. Prekrio sam ga tamnoplavom čojom i staklom od ivice do ivice. Osvetljena lampom s tavanice – u podrum nikad nije ušao ni zračak dnevnog svetla – površina je svetlucala kao tamna voda i odražavala boje brodova.

Još osam minuta. Od prvog zraka sunca ovi dostojanstveni brodovi polako su se primicali jedni drugima, naoko nehajno plovili su u grmljavinu i klanicu borbe izbliza. Ta neskladna sanjiva sporost potpuno me opčinjava. Zamislite žestoku vatrenu moć ovih brodova, njihovu sposobnost za razaranje, strašnju od bilo čega do tada viđenog na moru i na kopnu. Džervis u bitku nosi preko hiljadu topova. Sada su četrdeset sedam kilometara od portugalske obale Svetog Vinsenta, dvesta osamdeset kilometara severozapadno od Kadisa, luke u koju Španci beže po povoljnom vetru.

Izbegavaće bitku ako budu mogli, ali to se ne sme dozvoliti, moraju se presresti. Teški teret odgovornosti leži danas na Džervisovim plećima. Rat protiv revolucionarne Francuske dosegao je ključnu tačku. Holandska flota priključila se francuskoj u Brestu. Već je izveden jedan pokušaj iskrcavanja u Irsku. Kanalsku flotu admirala Bridporta oteralo je nazad u Englesku loše vreme, morala je napustiti blokadu Bresta. To isto loše vreme jedino je do sada sprečavalo neprijateljski proboj i iskrcavanje na nebranjenu irsku obalu. Ako se Špancima dozvoli da se pridruže Holanđanima i Francuzima, izgledi za pobeđu će nestati. Ne samo što će Englezi biti primorani da napuste Sredozemno more – životno važnu oblast uticaja – nego će francuska vojska dobiti kontrolu nad čitavom kontinentalnom Evropom. Iscrpljena troškovima pomoći koju mora da plaća kako bi zadržala saveznike u igri, prekinutih trgovačkih puteva, s trgovcima koje napadaju pirati, Engleska je na rubu bankrota. U Irskoj tinja pobuna. Šuška se o pobuni na brodovima Kra-

ljevske mornarice. Tačna je primedba koju je admiral Džervis izgovorio kad se razvedrilo: „Pobeda je za Englesku u ovom trenutku suštinski važna“.

Te reči se pamte, zabeležene su, slavne su to reči. Ali ovo vedro vreme otkrilo je stravičnu nejednakost snaga sukobljenih flota. Džervis ima petnaest brodova. Šest su tropalubni, ali samo *Pobeda* i *Britanija* nose po stotinu topova. Ostali, uključujući i Horaciov, imaju po dve palube i sedamdeset četiri topa, kao i svi standardni ratni brodovi Kraljevske mornarice tog vremena. Pored ovih snaga, Džervis ima četiri fregate, brže od linijskih brodova, neophodne za izviđanje i pribavljanje obaveštenja, jednu šalupu i jedan kuter – vidim ih sada, na dijagonali, niz vetar u odnosu na englesku bojnu liniju. To je flota s kojom Džervis namerava da napadne špansku Veliku flotu – dvadeset sedam bojnih brodova, deset fregata i jedan brig. Šest španskih tropalubnih brodova nosi po sto dvanaest topova, a tu je i moćno *Presveto trojstvo* sa sto trideset šest oruđa. Zajedno imaju dvostruko veću vatrenu moć od Engleza. Ali postoje i činioci koji ovo obezvređuju. Španci su flotu sastavili u žurbi, nemaju dovoljno mornara, a oficiri su im neiskusni.

Sve je na svom mestu. Sada je četrnaest minuta do jedan. Pre sat i četiri minuta, dok sam paničio na Najtsbridžu, Džervis je dao smeo i neuobičajen znak. U ovakvoj prilici on ne može da sledi kruta pravila koja je Admiralitet u Londonu izdao za vođenje pomorskih bitaka, pravila postupka koji se nije menjao stotinu godina: postaviš se bok uz bok, održavaš strogu linijsku formaciju i udaraš u dvoboju dok neprijatelja ne osakatiš, dok se ne preda ili dok ne pobegne. Džervis nije smeo da se usudi na ovo jer su mu snage premale, Španci će ga savladati. Zato izdaje zapovest da se pod punim jedrima izvede proboj kroz rascep u neprijateljskoj formaciji. To je jedina moguća taktika. Kad se probije, engleska flota će moći da napadne niz vetar, da usredsredi vatru svojih osamnaest brodova na pozadinu i

onesposobi je pre nego što prva linija stigne da se okrene u vetar i pritekne u pomoć.

Dan je savršen za pomorsku bitku, miran, s lakim vetrom, talasi ne smetaju proračunavanju artiljeraca. Proveravam da li engleski brodovi u pravilnom rasporedu plove kroz neprijateljske linije. Trubridž vodi prethodnicu na *Kalodenu*, Kolingvud zatvara zaštitnicu na *Izvrskom*. Treći otpozadi je Horacio na *Kapetanu*, pod ličnom zastavom – on je sada komodor, unapređen je marta prošle godine.

Prošli su. Španska kičma je slomljena. Ali Džervis pravi grešku. Ne može sasvim da se otme dugogodišnjim navikama, da se oslobodi krutih pravila linijske formacije. Podiže signalne zastavice: kada stigne zapadno od Španaca, brodovi treba jedan za drugim da se okrenu i napadnu neprijatelja. *Jedan za drugim*. Ne, gospodine, greška. Treba da napadnu istovremeno. Ako petnaest brodova treba da se okrene, jedan za drugim, ako svaki mora da čeka da brod ispred njega završi manevar i da se onda svi poređaju u liniju, proći će previše vremena, prednost će se istopiti.

Ali, naravno, flota sluša, obučena je da sluša. Evo ih na okeanu, u širokom obrnutom V, počinju s izvođenjem manevra, još u savršenom poretku, i dalje s *Kalodenom* na čelu. Ali Špancima je vetar naklonjen, shvata De Kordoba, pa skreće kurs ka severu, namerava da sklizne niz vetar i da sjedini svoju flotu. Onda će moći da pobegne ili da prihvati bitku, kako god odluči, a ima vremena za odlučivanje, samo je prvih šest engleskih brodova do sada obavilo zaokret, a još nisu prišli Špancima, još su van dometa.

Jedan čovek ovo uviđa, i taj čovek je Horacio Nelson. Bez trenutka oklevanja, zanemariвши signal svog zapovednika, on skreće *Kapetana* iz vetra i *prekida liniju*. Kakva smelost, kakva munjevita logika! Prepoznao je krajnju nuždu i odmah reagovao. Sada, u ovoj tihoj prostoriji, dok šaljem *Kapetana* u napad a njegove boje svetlucaju na tamnoj površini, osećam kako

mi se grlo steže, a srce brže lupa od ovalike smelosti i prkosa. Manevar nas je doveo, za tren oka, uz bokove najmanje sedam španskih brodova; među njima su ogromno *Presveto trojstvo*, *Sveti Josip*, *Spasitelj sveta* i *Sveti Nikola* – samo ova četiri broda raspolažu s četiri stotine četrdeset topova prema Horaciovih sedamdeset četiri.

U trenutku kad je skrenuo i prekinuo bojnu liniju, stavljajući na kocku ishod bitke i čitavu svoju karijeru, jednim jedinim potezom, u tom trenutku, u trideset devetoj godini života, Horacio je postao anđeo. Zakoračio je u drugačiju sferu. Reći ću šta su po mom mišljenju anđeli. Oni mogu biti tamni i svetli, ali svi imaju dar spontanosti, moć ponovnog stvaranja sebe. To je čist oblik energije i Horacio je njime obdaren. Ipak, anđeli nisu potpuni, potrebne su im suprotnosti, tami treba svetlost, skrivenom treba otvoreno i obrnuto. Ponekad se te suprotnosti sreću i prepoznaju. Ponekad se, kao kod Horacija i mene, susret dogodi preko jaza vremena i prostora. On je postao svetli anđeo 14. februara 1797, za vreme bitke kod Rta svetog Vinsenta. Ja sam postao njegov mračni blizanac septembra 1997, kada sam takođe prekinuo liniju.

Nisam ovo predosećao tog februarskog popodneva dok sam pomerao makete brodova po njihovom staklenom okeanu. Od očeve smrti upadao sam naizmenično u stanja turobnosti – ne tuge – i uzbuđenog nemira, kada me mesto nije držalo. A naišao sam i na teškoće u pisanju knjige *Radanje heroja*. Zaglavio sam se kod napuljskih događaja iz juna 1799. i kod Horaciovih uloge u njima. Započeo sam je prvog radnog dana posle Božića – na godišnjicu majčine smrti. Ta napuljska afera me je brinula; nisam mogao da je preskočim. Napredovao sam sporo; zapravo, u poslednje vreme uopšte nisam napredovao. Stalno sam se vraćao, prerađivao delove o njegovom ranijem životu. Zato sam se osećao pomalo nelagodno dok sam vodio bitku. Jer došao je trenutak da uvedem Trubridža u borbu, a nisam u tom trenutku naročito želeo da se bavim Trubridžom,

Horaciovim sabratom oficirom i prijateljem, tesno povezanim s njim u ovoj bici, ali i u postupku prema jakobinskim pobunjenicima u Napulju dve godine kasnije – u događajima koji su mi zadržavali rad na knjizi.

Nije bilo nikakve sumnje u borbenost njegovog duha. Horacio nije ostavljen da se bori sam. Trubridž mu se priključio na *Kalodenu*, čelnom engleskom brodu, koji je već izvršio Džervisovo naređenje, izvršio okret i prišao na domet topova. Gotovo čitav sat ova dva broda razmenjivala su plotune sa španskim brodovima, a nadmoćna disciplina i artiljerija nadoknađivali su im nedostatak naoružanja.

Sada im je i neustrašivi *Blenhajm* pritekao u pomoć; prošao je između njih i neprijatelja usput bljujući vatru. *Kaloden* je oštećen, naginje se krmom. *Kolingvud* stiže na *Izvrskom*, poslednjem brodu iz linije. Prolazi tri metra od *Svetog Nikole*, naoružanog s osamdeset topova, i raznosi ga s dva uzastopna majstorska plotuna iz svih oruđa.

Tri metra. Toliko je dug ovaj sto. Otprilike toliko. Može da se preskoči. Ti ogromni brodovi borili su se na tolikoj blizini, jedva većoj od visine čoveka, ispaljivali su smrtonosna zrna, podrhtavali od pramca do krme od stalnih topovskih trzaja – engleski artiljerci mogli su da ispale plotun iz svih topova s jednog boka svakih sedamdeset pet sekundi. Ranjavalo se i sakatilo skoro na domašaj ruke. Teško je čak i suvozemcu tog vremena da zamisli takvu blizinu, tako razvratnu prisnost uništenja, a kako je tek nama, s našom zamisli rata kao razaranja iz daljine u kom se pritiskom na dugme hiljade tačkica brišu s ekrana.

Ova borba izbliza donosi Horaciju drugu veliku pobjedu tog dana. *Sveti Nikola*, omamljen od *Kolingvudove* đuladi, naleće pravo na zemljaka, *Svetog Josipa*, tropalubni brod sa sto dvanaest topova. Dva španska broda, oba teško oštećena, neraspletivo se grle. Smeštam ih zajedno, bok uz bok, niz vetar od Horacija. Njegov brod je do sada već potpuno onesposobljen. Izgubio je prednji jarbol, đule mu je otkinulo kormilo, nema

više nijedno jedro niti uže. Ne može da se bori u liniji, ne može da progoni.

Horacio ponovo pokazuje kako genije munjevito misli. Herojeva genijalnost leži u njegovoj izuzetnoj spremnosti za dela – a to nije isto što i užurbanost. On postavlja svoj brod uz desni bok *Svetog Nikole*. Njegovo košno jedro prelazi preko španske gornje krmene palube i zapetljava se u krmena jedra. Sada su tri broda upetljana zajedno, evo ih, bok uz bok. Horacio poziva jedinicu za napad. Nizak rastom – svega metar i šezdeset osam – krhke građe, s jednim okom manje-više neupotrebljivim posle rane koju je zadobio u korzikanskom pohodu dve i po godine ranije, novorođeni anđeo sa sjajnim mačem u ruci predvodi napad, prelazi s pramčanih lanaca svog broda na krmenu palubu *Svetog Nikole*. U puškaranju koje sledi španski zapovednik je smrtno ranjen. Španci se predaju, ali dok Horacio prima oficirske mačeve, na njegove ljude se otvara vatra. Rafal ubija sedam engleskih mornara. Odakle se puca? Odozgo i otpozadi, s gornje krmene palube *Svetog Josipa*, s jedrenom užadi i dalje nerazmrsivo upetljanom. Horacio ne okleva ni trenutka nego naređuje svojim mornarima da neprijatelju uzvrate vatru, postavlja stražu nad štive da čuva neprijatelje pod palubom i kreće u juriš. Iskrcaće se na neprijateljski brod s palube drugog, već osvojenog!

Uz njega je njegov prijatelj *Beri*, pomaže mu da pređe preko užadi, ne odmiče se od njega za vreme odlučnog juriša s broda na brod. Ali na palubi *Svetog Josipa* nema otpora. Španski oficir dovikuje s gornje krmene palube da se brod predaje. Zapovednik broda se spušta na jedno koleno i predaje mač. Ispod palube admiral umire od rana. Horaciov brod je osakaćen, ali on zarobljava dva neprijateljska broda, oba teže naoružana, koristeći prvi kao odskočnu dasku za drugi. Akcija bez premca u letopisima pomorske istorije.

Sreća, reći će neki – pravi čovek na pravom mestu u pravo vreme. Ali anđeli su kovači svoje sreće. Kako inače objasniti to

što je baš on uvek razbijao kalupe? Kolvingud je bio u jednako povoljnom položaju da izađe iz linije i baci se na Špance. Nije reč o hrabrosti ili veštini, Kolvingud je oboje imao u obilju. Ali ostao je u liniji.

Kasno je popodne, svetlost gasne. Džervisu je preostalo samo dvanaest brodova sposobnih za borbu. Španci su poraženi, četiri njihova broda su zarobljena. Vreme je za kraj. Vatra postepeno jenjava, flote se odvajaju, Englezi kreću za Lagos, Španci za Kadis. Posle stravične oluje, posle višesatne grmljavine i pokolja, nastaje mir, okean dolazi k sebi i guta leševe i polomljena brodska rebra.

Posle bitke sedim u podrumu. Nikada nisam bio na moru, osim što sam dva puta na feribotu prešao Kanal. To je bilo davno, pre nego što sam se razboleo. Ne, ja sam njegova kopnena senka. Odonda sam samo jednom bio na palubi broda, samo jednom za dvadeset godina, kada sam s ocem otputovao na Tenerife da vidim mesto gde je Horacio izgubio desnu ruku.

2

Neko vreme nepomično sedim, osećam zimski suton koji se spušta s druge strane kapaka moje sobe i prigušuje ulične zvuke kao što se more utišalo posle žestokog sukoba. Kratko trajanje ovih bitaka oduvek mi je podsticalo maštu. Ovi brodovi mogli su dnevno da pređu stotinak kilometara, ne više. Tek nedavno dobili su instrumente koji im govore gde se nalaze. Nedeljama i mesecima pratili su jedni druge po širokim prostranstvima okeana. Onda, jednog dana, ugledaju jedro na horizontu, razdaljina se postepeno smanjuje, počinju uobičajene pripreme. Najzad nastupa trenutak koji objašnjava značenje izraza smrtonosna tišina: trzanje užadi, tresak topova.

Moje makete leže ovde, netaknute, besprekorne. Palube im nisu klizave od krvi. Na staklu nema ničega osim odraza trupova. Nema barica katrana, nema polomljenog drveta, nema vrtloga ajkula. Ništa ne remeti tišinu u podrumu. Nema kiše karteča, nema škripe upletenih lanaca, eksera i kao britva oštarih metalnih i drvenih krhotina, ranjeni i umirući ne ječe i ne vrište, niko ne kliče kada tobdžije pogode cilj. Klicanje i krici, dva suprotstavljena zvuka pomorske bitke osamnaestog veka.

Obuzima me osećanje čame, nešto slično ožalošćenosti. Može li neko ko to sâm nije iskusio plakati nad galamom bitke,